

Левківський М.В. Правова держава як гарант морально-правової відповідальності юнаків і дівчат / М.В. Левківський // Вісник Київського міжнародного університету. – Вип. 5. – К.: КиМУ, 2004. – С. 125-132.

Михайло Васильович Левківський,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПРАВОВА ДЕРЖАВА ЯК ГАРАНТ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Розглядаються окремі аспекти взаємозалежності державних інституцій і морально-громадської життєтворчості сучасної учнівської молоді. При цьому аналізуються складники морально-правової відповідальності старшокласників і внутрішні детермінанти її становлення. Окреслюються основні поняття правової держави.

Ключові слова: старшокласник, морально-правова відповідальність, право, свобода, морально-громадська життєтворчість.

Проблема формування почуття відповідальності розглядається сучасними педагогами у різних аспектах. Зокрема, виховання у школярів відповідального ставлення до навчання досліджувались О.Алферовим, К.Гаджиєвою, Н.Ємісаєвою, О.Розенбергом. У дослідженнях Л.Артеменко, А.Жаворонка, Л.Ительсона, В.Вихрущ розкрито зміст виховання відповідальності у процесі суспільно-корисної діяльності. В роботах Т.Веретенко, С.Гагаріної, М.Левківського, Ю.Тамбовкіна, Н.Тена, К.Чорної досліджувались аспекти виховання відповідальності школярів у суспільно корисній праці, різноплановій діяльності шкільного колективу. У ряді дисертаційних досліджень (В.Горовенко, А.Іваненко, Л.Ленчукової, В.Тернопільської, Н.Шевченко) визначені шляхи виховання відповідальності у старшокласників. Проблеми формування даної якості в учнів середнього шкільного віку досліджувалися в працях Г.Земченкової, Н.Шевченко, В.Хворостовського.

Близькими до даної проблеми можна вважати дослідження з виховання у молодших школярів відповідального ставлення до суспільних обов'язків і праці (С.Гагаріна, Л.Краєва), виховання виконавчості і добросовісності (Р.Жумаканова), виховання відповідальності у навчальній діяльності (З.Васильєва), розвитку гуманних почуттів (В.Киричок, М.Юр'єва), гуманістичного виховання (В.Білоусова, С.Карпенчук, Б.Кобзар, А.Сиротенко, К.Чорна, О.Сухомлинська), взаємостосунків батьків і дітей (О.Докукіна, Л.Повалій, В.Постовий), соціалізації особистості (В.Болгаріна, Т.Бутківська, Р.Охрімчук).

Соціально-правовий чинник державного устрою виявляється інструментом духовного оздоровлення українського суспільства. Саме існування норм, які гарантують права особи, родини (сім'ї), нації, реалізація цих норм у суспільній практиці сприятимуть появі почуття безпеки, захищеності, стимулюватимуть розвиток відчуття волі, свободи як окремої людини, так і всього українського народу. Водночас лише свобода особи породжує свободу народу, а ця остання дає змогу і спільнотам, і окремій особистості відчувати себе рівною серед інших людей та етносів.

Проблема морально-правової відповідальності знайшла своє відображення у творчому доробку І.Беха, О.Гаєвої, А.Макаренка, Н.Мінкіної, К.Мудзибаєва, В.Плахотного, О.Плахотнік, М.Савчина, О.Саннікової, В.Сухомлинського, В.Тернопільської, А.Черменіної. При цьому для нас особливо важливим є розуміння внутрішніх особистісних санкцій відповідальності як регуляторів поведінки особистості, котрими виступають совісність та сумління (К.Муздибаєв, В.Сухомлинський) [1].

Проте доводиться констатувати, що у зв'язку з новою соціокультурною ситуацією в Україні, з демократизацією соціальних перетворень з'являється гостра потреба у формуванні у школярів морально-правових засад відповідальності, особливо на етапі юнацького віку.

Отже метою даної статті є аналіз шляхів формування у школярів морально-правової відповідальності. Завданнями даної статі є окреслення

основних понять правової держави та шляхи утвердження їх через складники морально-правової відповідальності як особистісне надбання старшокласників.

Зазначимо, що розвиток морально-правової відповідальності учнів входить у площину моральних і правових відносин людини і суспільства, що доконче потребує не лише відповідних знань і переконань, а, насамперед, утвердження у них внутрішніх спонук, котрі з часом, стають визначальним чинником у діях, вчинках [2].

Морально-правову відповідальність юнаків і дівчат ми розуміємо як генералізуючу якість, що характеризує: соціальну типовість особистості, тобто її здатність дотримуватися у своїй поведінці й діяльності загальноприйнятих у даному суспільстві морально-правових норм; вміння об'єктивно прогнозувати, проектувати власні дії; здійснювати адекватну самооцінку і самоконтроль; активно й соціально-значуще виявляти свої індивідуальні здібності; виконувати рольові обов'язки та звітуватися за власні дії перед самими собою. Саме це, через систему зворотних зв'язків, зумовлює розвиток правової держави.

У структурі морально-правової відповідальності сучасної учнівської молоді ми виділяємо ціннісно-орієнтаційний, когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісний та особистісний компоненти. У реальному виховному процесі окреслені компоненти знаходяться у чіткій взаємодії, системно впливаючи через рефлексію на розвиток внутрішніх особистісних структур старшокласника, стаючи, тим самим, з часом, надбанням, тобто особистісних новоутворенням юнацького шкільного віку.

Йдеться про аналіз тих складників, які віддзеркалюють сутність прав і обов'язків особистості учня. Природно, що цьому сприяє оволодіння старшими підлітками правовими знаннями на уроках (Основи держави і права). Проте ці знання не завжди стають переконаннями. Демократизація соціальної сфери в останнє десятиліття породила цілу низку проблем, пов'язаних, перш за все, з формуванням тих умінь, які визначаються нами як суб'єкт-суб'єктні. Йдеться про здатність юнаків і дівчат толерантно відстоювати власну точку зору, вміння переконати опонента у дискусії на гостру тему, а також розвитку тих якостей,

які виявляють терплячість, співчуття, емпатійність та ін. Отже, йдеться про розвиток критичного мислення учнів загальноосвітньої школи. Саме утвердження критичного мислення дозволяє юнакові чи дівчині толерантно сприймати декілька точок зору на ту чи іншу подію, на вчинки людей з виявленням у соціальному векторі загальнолюдського, того, що сприяє прогресу і що постає домінантою особистісного зростання [1].

Сучасними дослідженнями доведено, що внутрішніми детермінантами виховного процесу є здатність, зокрема підлітків та юнаків, на основі суб'єкт-суб'єктної рефлексії засвоювати загальнолюдські, національні цінності як складники культури. Проте у реальному виховному процесі виявляється суперечність між потребами сучасного ринку у молодих людях, які вміють адекватно оцінювати себе, своє особистісне зростання, власні якості та відсутністю (точніше, майже відсутністю) навчального шкільного курсу, який би дозволяв, зокрема старшокласникам, виявляти здатність до самопізнання власних психічних здібностей. За нашими даними, старшокласники елітних навчальних закладів значно впевненіші у власних намірах, якщо ті пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Простіше кажучи, вони, майже всі знають, чого хочуть досягнути у житті. І навпаки, старшокласники невеликих (сільських) шкіл, на жаль, відмовчуються.

Природно, що розуміння старшокласниками власних особистісних якостей, сильних сторін своєї внутрішньої сутності ще не в повній мірі дозволяє окреслити власні професійні наміри та подальшу життєдіяльність у суспільстві. Тому виникає потреба у засвоєнні спеціальних знань, котрі детермінують взаємозв'язок людини і держави. У цьому зв'язку важливими є когнітивні утворення, котрі формуються при вивченні окремих гуманітарні предметів, починаючи з раннього шкільного віку.

Зазначимо, що окремі елементи державного устрою та її символіки діти усвідомлюють уже з першого класу (Герб, Гімн, Прапор та інші атрибути державності). Починаючи з п'ятого класу діти поглиблюють своє попереднє розуміння окремих віх нашої історії, яскравих їх сторінок, видатних та

визначних постатей. Тим самим в підлітковому віці поступово утверджуються окремі когнітивні утворення щодо взаємозв'язку особи і народу та окремі елементи правових взаємин між людиною і державою.

У старшому шкільному віці завдяки оволодінню юнаками і дівчатами навчальними дисциплінами „Основи держави і права”, „Людина і суспільства”, „Громадянська освіта” у них утверджуються знання про сутність правової держави [3].

У зв'язку з цим постає потреба у короткому ретроспективному аналізі окремих особливостей правової держави. У словосполученні “правова держава” на першому місці стоїть право, а на другому держава. Це означає верховенство права у суспільстві. Основоположним началом права є принцип загальної рівності, тобто загальної і рівної для всіх міри свободи: для держави та її органів, для окремої особи, колективів, для всіх громадян країни, така формальна рівність є властивістю права і виражає таку його специфіку як справедливість. Право в суспільному житті виступає насамперед у формі законів та інших нормативних актів. Тому громадяни і організації можуть бути юридично рівними і вільними тільки як учасники конкретних правовідносин, тобто таких відносин, які врегульовані законом, нормативними актами.

У правах людини виявляються можливості її дій у різних сферах: економічній, політичній, культурній, особистій. Отже, держава визнає автономію особи, щодо себе, захищає, охороняє від свавілля права людини, які стають ядром усієї правової системи. Закони та інші нормативні акти, які видає держава, узгоджуються з правами людини, підпорядковані принципу їх непорушності. Саме тому непорушність прав людини, її честі й гідності, її інтересів, їх охорона і гарантування – один із принципів правової держави.

До ознак правової держави належать: закріплення у Конституції України та інших законах основних прав людини; панування у суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або всього населення країни; врегулювання відносин між особою та державою на підставі загальнодозвільного принципу: “особі дозволено робити все, що прямо не

заборонено законом”; взаємовідповідальність особи та держави; наявність у всіх громадян правової культури, зокрема життєво необхідних юридичних знань, а також умінь і навичок їх використання в практичному житті.

Ці та інші поняття старшокласники уточнюють при вивченні навчального предмету „Громадянська освіта”. Досвід вивчення зазначеного курсу в Житомирському обласному педагогічному ліцеї підтверджує необхідність його введення не лише в елітарних, але в усіх загальноосвітніх школах III ступеня.

Звичайно, розвиток когнітивних структур старшокласників ще не забезпечує зміцнення самої морально-правової відповідальності. Така формується, передовсім, у громадській, волонтерській, науково-пошуковій, предметно-перетворювальній та інших видах діяльності. у цьому зв’язку особливо важливим постає утвердження у юнаків і дівчат здатності та вмінь відстоювати власну точку зору, толерантно ставитися до поглядів іншої людини, а також підходити до розуміння самої сутності громадських процесів, котрі відбуваються в Українській державі на етапі становлення чіткої демократизації. Саме в діяльності відбувається розвиток діяльнісного та мотиваційного компонента морально-правової відповідальності.

Зміцнившись, чіткі громадянські орієнтації і переконання самі стають визначальними спонуками у подальшій життєдіяльності старшокласника.

Проте, у цьому зв’язку важливим також постає необхідність розвитку і особистісного компонента морально-правової відповідальності. Юнацький вік, як відомо, це період зміцнення переконань юнаків і дівчат, а також час, якій дозволяє формувати критичність мислення, його гнучкість та здатність до узагальнень. Кожна молода людина саме на цьому етапі завдяки само рефлексії починає замислюватися над сутністю самого буття, над своєю долею. У зв’язку з цим особливо важливими постають поради близьких старших, вчителів. Стверджуємо, само поради – влучні, а не нотації і не резонування, оскільки саме такі спонукають юнаків і дівчат до самоаналізу та пошуку свого місця в житті і тим самим забезпечують зміцнення того, що ми називаємо оптимістичне світосприйняття, те що В. Сухомлинський називав „почуттям майбутнього”.

Короткий аналіз складників морально-правової відповідальності старшокласників дозволяє дійти висновку, що така за умов оптимізації навчально-виховного процесу та використання новітніх технологій забезпечує включення юнаків і дівчат до активної навчальної та різнобічної діяльності, що, у свою чергу, шляхом інтеріоризації та рефлексії призводить до новоутворення, яке стає чітким регулятором їхньої поведінки і життєствердження.

Подальшого розвитку потребує при цьому розробка структурно-функціональної моделі морально-правової відповідальності старшокласників та експериментальна її апробація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – Т. 1. – К.: Віта, 2003. – 280 с.
2. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): Монографія. Вид. 2. – Львів, 2002. – 232 с.
3. Mc.Clenaghan W. American government. – Prentice Hall, Needham, Massachusetts. – 798 p.

Рассматриваются отдельные аспекты взаимозависимости государственных институтов и морально-гражданского жизнетворчества современной учащейся молодежи. При этом анализируются составляющие морально-правовой ответственности старшеклассников и внутренние детерминанты ее становления. Очерчиваются основные понятия правовой державы.

Ключевые слова: старшеклассник, морально-правовая ответственность, право, свобода, морально-гражданское жизнетворчество.

Separate aspects of mutual dependence of state institutes and moral-civilian life-creativity of modern youth are discussed. The compounds of moral and legal responsibility of senior pupils and its inner determinates are analyzed. The main

notions of legal state are outlined.

Key words: junior pupil, moral and legal responsibility, the right, freedom, moral-civilian life-creativity.